

УДК 340.115:349.6:94(477) "15/17"

О. В. Патлачук,

кандидат юридичних наук,

викладач Краматорського економіко-гуманітарного інституту

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПРИРОДООХОРОННИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

У статті досліджено нормативно-правові акти, що їх видавали гетьмани і Кіш, з охорони природних об'єктів. Розглянуто юридичну техніку таких актів, їх структуру, конструкцію, санкції, які передбачались за їх порушення, доведено наявність використання казуїстичного способу формулювання норм. Проведено їх систематизацію на підставі зібраного актового матеріалу та виділено такі напрями, як: сінокоси; рубка лісів; боротьба з епідеміями; обмеження полювання; рибна ловля; заснування зимівників.

Ключові слова: юридична техніка, Універсал, Ордер Коша, охорона природи, Запорозька Січ, зимівник, Російська імперія.

Актуальність теми дослідження пов'язана з трьома причинами. По-перше, природоохоронна діяльність українського козацтва не отримала повного висвітлення в юридичній науці. При цьому на землях Війська Запорозького діяла значна кількість актів, які обмежували використання природних ресурсів та були спрямовані на їх збереження від незаконного полювання, рубок, вилову риби, сінокосіння та ін. По-друге, на сьогодні в Україні склалась критична ситуація із захисту природних ресурсів від незаконного використання, вирубування, повсякденним явищем стали факти браконьерства, знищення цінних та зникаючих видів тварин, птахів, риб. У багатьох випадках чинне законодавство відзначається малою ефективністю, природним об'єктам завдається значна шкода, а правопорушники не несуть покарання за такі дії в повному обсязі. По-третє, питання юридичної техніки є однією з найбільш складних проблем правової науки з причини того, що від неї залежить ефективність реалізації нормативно-правових актів. Історія юридичної техніки розвивалася паралельно з розвитком правової системи, на яку впливали її положення, правила та методичні підходи. Незважаючи на те, що з часів українського козацтва минуло майже 250 років, обсяг прийнятих норма-

тивно-правових актів становить собою значну кількість документів, які регламентували різні сфери суспільно-політичного життя. На жаль, до наших часів не дійшла більша частина правових документів, прийнятих у період існування Запорозької Січі, але навіть той матеріал, який знаходиться у розпорядженні дослідників, дозволяє виділити характерні риси юридичної техніки, яка використовувалась у той історичний час. Інтерес до юридичної техніки природоохоронних норм українського козацтва є не випадковим з причини того, що багато підходів, традицій, правил, які використовували козаки при збереженні природних об'єктів, можуть бути використані в сучасний період.

Аналіз публікацій показує наявність значного обсягу наукової літератури, присвяченої українському козацтву. До числа таких належать праці А. В. Бойко, В. О. Голобуцького, О. І. Гуржия, І. О. Іванцова, М. Кириченко, Ю. А. Мицик, С. І. Мишецького, Н. Полонської-Василенко, А. І. Рігельмана, А. О. Скальковського, М. Є. Слабченко, В. А. Смоля, В. С. Степанкова, Д. І. Яворницького та ін. При цьому питання правової охорони природи на землях українського козацтва фрагментарно розглядали А. Д. Бегека, В. П. Ващенко, І. М. Грозовський, Б. В. Кіндюк, К. Г. Лашенко,

О. І. Логвіненко, Н. М. Фроюк та ін. Незважаючи на наявність цих досліджень, питання юридичної техніки нормативно-правових актів українського козацтва, спрямованих на охорону природи, не розглядалися і потребують подальшого вивчення.

Метою роботи є дослідження юридичної техніки природоохоронних норм українського козацтва.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що юридична техніка становить собою сукупність методів, засобів і прийомів, які використовуються відповідно до прийнятих правил при підготовці та систематизації нормативно-правових актів. Уявлення про юридичну техніку пов'язані з юридичною діяльністю державних органів з вироблення та реалізації права, до числа яких у той період належали гетьмани, козацькі ради, запорозький Кіш, рішення паланкової та полкової старшини. На території Війська Запорозького джерелами права були: звичаєве право, гетьманські Універсали, накази Коша, при підготовці яких використовувалися окремі положення юридичної техніки. Як указує І. М. Грозовський, запорозькі козаки не мали писаних законів і за допомогою «стародавніх звичаїв», «словесного права» та «здорового глузду» створили достатньо ефективну діючу систему права [1, с. 14].

Історія створення Запорозької Січі починається з 1572 р., коли за наказом польського короля Стефана Баторія для протидії набігам татар був створений підрозділ реєстрових козаків у складі 300 осіб. Поступово на території Середнього і Нижнього Придніпров'я була організована Запорозька Січ, яка мала військово-адміністративну організацію. На її території знаходилися великі масиви незаселених земель, значна кількість природних об'єктів, що давало можливість отримання притулку всім незадоволеним і ображеним польською владою. Як указує Н. Полонська-Василенко, з часом цей процес посилювався з причини встановлення росіянами на Лівобережній Україні тяжкого кріпосного гніту, тому значна

кількість людей бігли від поміщиків та переселялись на землі Запорозької Січі [2, с. 37].

Природне середовище Нижнього і Середнього Придніпров'я дуже відрізнялось від того стану, в якому воно перебуває сьогодні. Згідно з описами, що їх склав Г. Л. Боплан, ця територія була вкрита густими лісами, які простягалися суцільною лінією до річки Орель і далі до Чорного моря. У цих лісах козаки полювали на зубрів, диких коней, оленів, бобрів, ланей, диких кабанів та інших звірів [3, с. 75]. Окрім цього, у притоках та лиманах Дніпра і Південного Бугу було багато риби, також можна було знайти безліч дичини у степу і в лісі, мед диких бджіл і плоди дерев і кущів. Козаки, що займалися землеробством, мали у своєму розпорядженні чорноземні ґрунти високої якості, які давали значні врожаї. Д. Яворницький відмічає, що велику цінність становили собою ліси, розташовані на Великому Лузі, в якому знаходилась значна кількість рослин, тварин, птахів, розташовувались плавні, росли дуби, лоза, дикі груші, липа, клен, в'яз та інші дерева [4, с. 34]. Цілком зрозуміло, що козаки охороняли свої природні багатства і навіть звертались до Сенату Російської імперії з проханням підтвердити права Запоріжжя на обмеження природокористування на їхніх землях. Причому, як зазначає К. Г. Лашенко, Сенат підтримував запорожців, але вказав, що російські військові мають право використовувати ліс для будівництва фортець і укріплень при одночасній забороні цього матеріалу [5, с. 85].

Одними з перших нормативно-правових актів, прийнятих у сфері охорони природи, були Універсали Богдана Хмельницького: від 22 листопада 1649 р., присвяченого охороні лісів у київському Михайлівському Золотоверхому монастирі, та від 5 червня 1656 р. щодо Максаківського Спасо-Преображенського монастиря. Як указує Ж. О. Дзейко, у більшості випадків гетьманські Універсали були присвячені регулюванню питань в окремих вузьких сферах суспільних відносин та мали локальний характер [6, с. 70].

Таблиця 1

Універсали гетьманів України щодо охорони природних об'єктів

№	Прізвище гетьмана	Дата	Назва документа	Міра покарання
1	Богдан Хмельницький	22.11.1649	Про заборону робити шкоду в лісах	Суворе покарання
2		05.06.1656	Про заборону робити шкоду в лісах	Суворе покарання
3	Іван Мазепа	29.01.1692	Охоронний лист	Смертна кара
4	Іван Скоропадський	12.07.1721	Про заборону чинити шкоду Єлиньським дібровам Троїцько-Ілківського монастиря на Чернігівщині	Покарання

Розгляд джерельної бази дозволив зібрати п'ять гетьманських Універсалів, присвячених охороні природи, які видавалися у різні історичні часи.

Розгляд юридичної техніки Універсалів, що їх видавали гетьмани, показує наявність у них таких шести елементів: 1) вказівка на прізвище особи, її стан; 2) інформація про вид зазначеного акта; 3) розподіл тексту на частини; 4) правові нормативи; 5) санкції про невиконання приписів; 6) підпис гетьмана та генерального писаря.

З цієї точки зору доцільно дослідити юридичну техніку Універсалу Богдана Хмельницького від 22 листопада 1649 р. стосовно охорони лісів. У першій частині Універсалу вказується, що документ підготовлений від імені Богдана Хмельницького — Гетьмана Війська Запорозького. Далі перераховуються особи, яким призначався цей документ: сотник Васильківський, козаки с. Глевахи, Малютинки, Юр'івки. У наступній частині акта викладені причини підготовки Універсалу, до числа яких належить скарга ігумена Михайлівського Златоверхого монастиря про те, що козаки заподіяли велику шкоду лісам, які належали цьому монастирю, і продовжують проводити незаконні рубки. У заключній частині Універсалу Гетьман забороняє козакам іздити в ліси монастиря і проводити там рубки та вказує на «суворе покарання» осіб, що чинять такі дії. Контроль за виконанням цього Універсалу покладался

на сотника Васильківського, якому давалися права притягувати винних до відповідальності. У разі виявлення порушень з боку сотника та прийняття ним несправедливих рішень, він, за вказівкою Гетьмана, підлягав військовому суду.

У цілому юридична техніка цього Універсалу була на низькому рівні, що доводиться відсутністю конкретизації покарань у разі скоєння правопорушень. З іншого боку, компетенція сотника Васильківського не була конкретизована, а процедура реалізації його прав і обов'язків не була врегульована.

Аналогічні недоліки юридичної техніки були й у змісті Універсалу від 5 червня 1656 р. У тексті документа вказується на причини його підготовки: скарги монахів на незаконні рубки та косіння сіна. У кінцевій частині документа Гетьман вказує на суворе військове покарання тих осіб, які продовжують користуватися природними об'єктами, що належать монастирю. Дія Універсалу поширювалась на полковників, есаулів, сотників, отаманів, старшин і пересічних козаків.

Спільною рисою юридичної техніки п'яти Універсалів є використання казуїстичного та абстрактного способу формулювання норм права. З іншого боку, в Універсалах не чітко викладена відповідальність за порушення нормативних приписів. Питання, пов'язані з охороною природних багатств України, знай-

шли відображення в «Пактах і конституції прав і вольностей Війська Запорозького», де вказується, що Московська держава будує на козацьких землях фортеці з метою зробити перешкоди козакам у використанні рибних і звіриних промислів та інших природних угідь. Подібні за змістом Універсали приймали Іван Мазепа та Іван Скоропадський (табл. 1).

У часи правління Кирила Розумовського також приймалися Універсали стосовно охорони лісових масивів та захисту природних об'єктів від пожеж. Отже, 6 липня 1761 р. Гетьман К. Розумовський підписав Універсал, у якому перед козацькою старшиною ставилося завдання охороняти ліси, припиняти їх знищення, а також проводити боротьбу з підпалами лісу та природних об'єктів. Запобіжним заходом Гетьман уважав контроль на базарах за продажем дров і обов'язкове з'ясування місця, де проводилися рубки. На додаток до цього він указує, що створення винокурень потребує значної кількості лісу і тому старшина має контролювати ліс, який використовується на ці потреби. В Універсалі вказується про заборону Гетьмана тримати в Гетьманщині гуральні й шинки російських поміщиків та вихідців з інших країн, а на полковників і сотників покладалася обов'язок стежити за суворим дотриманням вимог Універсалу.

При проведенні дослідження було зібрано 26 наказів Коша, присвячених різним питанням правової охорони природи, які доцільно розділити на такі шість груп: 1) сінокоси; 2) рубка лісів; 3) боротьба з епідеміями; 4) обмеження полювання; 5) рибна ловля; 6) заснування зимівників.

І. Сінокосіння мало виключне значення для забезпечення кормом коней, яких використовували у воєнних походах та в мирні часи для проведення польових робіт. Як зазначає А. Д. Бегека, козаки добре знали тварин та корисні рослини, стежили за народними прикметами, що дозволило на їх підґрунті сформувати козацькі традиції, обряди, звичаї, фольклор [7, с. 209]. Прикладом такого до-

кумента є Ордер Коша від 5 лютого 1775 р. «Про прововчанські паланки» та Харитона Чипизи «Про порядок користування сінокосом на ділянці Телятник». У цьому документі вказується, що Павло Чернявський користується сінокосом Телятник та просить дозволити косити сіно на розташованих поруч з ним ділянках. З цього питання Кіш приймає рішення у вигляді згоди користування цими ділянками під час додаткових сінокосів П. Чернявському, а також іншим козакам. Юридична техніка цього акта має низький рівень з причини того, що документ необхідно розглядати як виконавчо-розпорядчий.

II. Рубка лісу (Іван Мазепа) була важливим елементом економічного життя українських козаків. Інтерес становлять Ордери Коша, пов'язані з наданням дозволів на продаж лісу, передачу його в користування та заходи із захисту лісових масивів від незаконних рубок. Наприклад, Ордер Коша затвердив купчу вдови Василихи та її сина Грицька, які в 1689 р. продали ліс значному військовому товаришу Захарію Шийкевичу за два польських злотих, що було в той історичний період значною сумою. У питаннях користування лісами в козаків існувала традиція прийняття Кошем рішення про їх надання в тимчасове користування, але після закінчення встановленого терміну цей природний об'єкт мав бути повернений. 9 грудня 1772 р. Кіш надав Ордер полковнику козацької паланки Василю Ногаю, згідно з яким треба було передати в тимчасове користування ліс на Сурському острові жителям Старого Кодаку Василю Бойку, Мартину Чорному, Фомі Гудзу. У змісті цього Ордера вказується, що ліс та фруктові дерева, які ростуть на Сурському острові, зазнали нищівних рубок, тому орендатори мусять захищати цей ліс від знищення та дбати про нього.

В архіві Коша зберігаються документи, згідно з якими паланкова старшина також зобов'язується захищати лісові масиви від незаконних рубок. 24 січня 1767 р. Кіш надав Ордер полковнику Кодаської паланки Василю Стройному про

запобіжні заходи для охорони лісу, розташованому в Ябуговому байраку. У змісті документа вказується, що жителі постійно займаються рубкою цього ліса і тому полковник Василь Стройний має право накладати штраф розміром 20 рублів за кожне зрублене дерево. Розгляд юридичної техніки цього акта показує відсутність гіпотези, вихідних даних документа, диспозиції, в якій перераховуються заходи з охорони лісу, та санкції, яка встановлюється за такі правопорушення.

Серед матеріалів архівів Коша викликають інтерес нормативно-правові акти, в яких викладаються розпорядження Коша з охорони лісів та протидії колоніальній політиці російських військових. Більшість таких актів становлять собою документи, в яких викладаються взаємні скарги, обвинувачення та претензії, що їх пред'являли один одному козацька старшина та російські військові. З точки зору росіян, природні багатства України треба було використовувати як матеріал для задоволення потреб армії. Прикладом колонізаторського ставлення є премоторія Самарської інженерної команди з 1771 р., в якій росіяни виклали прохання дозволити рубки лісу для укріплення Самарської оборонної лінії. Навіть з точки зору сьогодення вражають обсяги кількості лісу, які викладені в цьому документі: 3,5 тис. дубових і соснових стволів дерев завдовжки 2,5—3 сажени, тобто 4,5—6 метрів, що становить собою необхідність рубки цілого лісу на значній території. Юридична техніка таких документів — це тип листування між Кошем та російськими військовими, які майже не реагували на встановлені заборони. У запорожців існувала заборона на рубку плодкових дерев для будь-яких потреб, а також використання сирого дерева для опалення, тому з цього приводу також приймалися нормативно-правові акти. Іншим прикладом колонізаторської політики росіян стосовно українських природних багатств є листи генерал-майора К. Ф. Штофельна, який їх постійно надсилав до Коша з проханням видачі дозво-

лів на рубку лісу протягом 1764—1767 рр. Як відмічає К. Г. Лащенко, на такі пропозиції Кіш часто надавав негативну відповідь, обґрунтовуючи її такою обставиною, що Самарські ліси перебувають у критичному стані в результаті раніше проведених рубок. З метою контролю за додержанням правил використання лісів, сіножатей, місць рибної ловлі, Кіш створив роз'їзну команду під керівництвом Данила Малиновського, яка мала виявляти порушення та затримувати винних осіб.

З метою збереження природних багатств Кіш видавав Ордери козакам на оренду окремих ділянок лісу. Згідно з даними К. Г. Лащенко, відомо 160 Ордерів подібного змісту, юридична техніка яких базувалась за такою схемою: 1) ім'я, прізвище полковника паланки, до якої належить ліс; 2) назва топографічного об'єкта; 3) ім'я, прізвище власника; 4) місце видачі документа, дата, номер; 5) підпис кошового отамана. Такі правовідносини стосовно природних об'єктів акад. М. Є. Слабченко називав типом «мусульманського феодалізму» з причини того, що Кіш мав право змінити орендаря, якщо останній порушив правила користування.

III. У той історичний період значну небезпеку для населення становила **епідемія чуми**, від якої помирало багато людей. Тому в 1764 р. Кіш видав Ордер, згідно з яким на Січі необхідно було вжити заходів стосовно запобігання епідемії чуми, випадки якої були зафіксовані навіть у Криму. З метою з'ясування ступеня небезпеки, Кіш відправив до Криму старшину Михайла Уса, який відвідав Бахчисарай, Кафу, Козлов, Карасев, Акмечеть. У зв'язку з необхідністю протидії епідемії, Кіш підготував низку заходів, які включали в себе переселення частини козаків з Січі до інших куренів, з метою скоротити кількість померлих осіб та вірогідність появи чуми. Одночасно з цим Кіш звернувся до генерал-фельдмаршала П. О. Румянцева встановити карантин з метою обмеження пересувань людей та товарів з Криму до козацьких земель і Росії.

Враховуючи ту обставину, що епідемія чуми продовжувалась, Кіш видав Ордер, згідно з яким на Запоріжжі регламентувалось ужиття запобіжних заходів проти цієї хвороби. Цей документ був прийнятий на підставі листа російського консула у Криму О. Ф. Нікіфорова, в якому повідомлялось про випадки епідемії чуми на півострові. У зв'язку з цими подіями Кіш послав до Очакова полковника Саву Киселя, який засвідчив, що в цьому турецькому місті випадків чуми не зафіксовано. Одночасно з цим, згідно з Ордером Коша, козацькі старшини Михайло Ус, Осип Чорний і Василь Бурхановський їздили до Криму, де встановили, що епідемія була тільки в Керчі, а в інших місцях таких випадків не було зафіксовано. Виходячи з цього, Кіш видав Ордер, відповідно до якого обмежив постачання солі, інших товарів до Січі, а також заборонив на деякий час татарам їздити в козацькі землі. З метою захисту населення Січі від цієї небезпечної хвороби, козаки запросили до себе лікаря Христофора Фігнера, який протягом 1761—1762 рр. здійснив їх лікування. Дозвіл на таке призначення козаки отримали від Петра III, на підставі чого було підготовлено угоду між Військом Запорозьким та Х. Фігнером. Як указує А. О. Скальковський, козакам вдалось не допустити масового захворювання чумою з причини того, що були спалені всі зачумлені оселі з майном, худобою, кінями, а жителі сіл, що знаходились поблизу, були виселені в інші місця [8, с. 344]. Юридична техніка цього документа включає в себе інформацію стосовно праці лікаря, розмір оплати за таку діяльність, а також обов'язки запорожців стосовно охорони лікаря, надання йому приміщень та можливості вжиття проти-карантинних заходів.

IV. Полювання відіграло важливу роль в економічній діяльності українського козацтва. Виходячи з цього, правова система базувалась на традиції необхідності отримати Ордер Коша, в якому вказувалось, скільки звірів може бути вбито та за який період. Тому 1 листопада 1748 р. отаману Лубенського пол-

ку Павлу Козелецькому було надано дозвіл на відстріл диких звірів для імператорського двора. Документ завірений підписом кошового, є печатка, підпис писаря та вказується кількість звірів, яких козакам дозволяється відстрілити.

V. Рибна ловля була одним із поширених занять козаків, для чого створювались спеціальні загони, а рибу використовували як продукт і товар на продаж. Як указує Л. Львов, рибні багатства, сіль з Криму, хліб були основними предметами торгівлі, які давали значні доходи козакам [9, с. 44]. Кіш з метою збереження ресурсів та недопущення браконьєрського лову регламентував і контролював рибний промисел, для чого на річках Дніпр, Буг, Інгул, Інгулець були організовані невеличкі рибні заводи, чи гарди, загальна кількість яких, за даними М. Товкайло та М. Будника, становила 34 об'єкти [10, с. 82—84]. Як приклад такого акта, було проаналізовано дозвіл Коша від 5 жовтня 1679 р., що був наданий Полтавському монастирю на вилов риби в р. Орелі, де вказуються терміни проведення ловлі та обсяги риби. За своєю юридичною технікою цей документ становить собою наказ, у якому викладається завдання, міститься дозвіл та вказуються умови його реалізації.

VI. Правове регулювання зимівників становило собою освоєння козаками степових просторів Південної України. У своєму історичному розвитку зимівники пройшли складний шлях — від тимчасового сезонного місця розташування рибалок та мисливців до багатопрофільного фермерського господарства, якими вони стали наприкінці XVIII ст. Як зазначає А. В. Бойко, зимівники — це своєрідні хутори, що їх козаки влаштовували для розвитку скотарства, рибальства, бджільництва, хліборобства та інших промислів [11, с. 4]. Козаки, які мешкали в зимівниках, виконували військові, розвідувальні функції, поєднуючи їх із сільськогосподарською працею та промислами. Їхнім завданням було забезпечення охорони своїх осель від набігів татар та повідомлення Коша про ворожі наміри чи можливість набігів на українські землі.

Економічна діяльність у зимівниках мала фермерський вигляд ведення господарства та ґрунтувалась на початкових капіталістичних засадах, тобто запорожці наймали людей для сільгоспробіт, догляду за худобою та виконання інших функцій. Як указує О. Л. Олійник, Кіш у кожному конкретному випадку надавав козакам Ордер на створення зимівників за умови заліснення та охорони природних об'єктів. За даними вченого, процес створення зимівників мав інтенсивний характер. Наприклад, дві сім'ї козаків створили зимівники навколо села Плахтіївка, запорожці Д. Губа і Л. Небоян — у Кам'янці, п'ять сімей — навколо с. Калужина на р. Омельничок, сім родин — навколо села Боянського, 20 родин — навколо містечка Мишулін Ріг, чотири родини — на землях Келебердянської сотні, 33 родини — на землях Переволочанської сотні. У цілому, за підрахунками, що їх здійснив О. Л. Олійник, навколо території Січі існувало 5 767 зимівників [12, с. 115]. При цьому російська влада після знищення Січі використовувала зимівники для створення сіл та міст на українських землях. Розгляд юридичної техніки таких актів показує, що їх форма мала вигляд розпорядчого документа, в якому вказувалось місце створення зимівника, умови, на яких Кіш надавав такий дозвіл, як правило, відмічалась охорона природних багатств, а також зобов'язання козаків брати участь у всіх заходах із захисту українських земель від набігів татар.

Наявність природних багатств — лісів, річок, сіножатей, значної кількості звірів — стала однією з причин підготовки Катериною II Маніфесту «Про знищення Запорозької Січі». У п. 2 Маніфесту вказується про те, що запорожці самовільно будували зимівники, заселяли їх людьми, у чому російська влада бачила загрозу для своїх імперських інтересів.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

I. Показано, що одним із засобів охорони природних об'єктів були гетьманські Універсали, юридична техніка яких базувалась на казуїстичному способі формулювання норм права, а відповідальність за порушення нормативних приписів викладалась нечітко та загальною.

II. Проведено систематизацію Ордерів Коша, на підставі чого виділено такі напрями правотворчості з охорони природних об'єктів: 1) сінокоси; 2) рубка лісів; 3) боротьба з епідеміями; 4) обмеження полювання; 5) рибна ловля; 6) заснування зимівників. Юридична техніка таких нормативно-правових актів відзначалась низьким рівнем, схема побудови була однаковою, а їх форма відповідала розпорядчо-виконавчим документам.

III. Доведено, що політика російської влади стосовно українських природних багатств мала колонізаційний характер, у результаті чого були знищені Самарські ліси, завдано шкоду лісам, тваринам, птахам Великого Лугу, та показано, що Кіш на підставі прийнятих нормативно-правових актів уживав практичні заходи з охорони природних об'єктів.

Список використаної літератури

1. Грозовский И. М. Право Новой Сечи (1734—1775 гг.): навч. посіб. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 108 с.
2. Полонская-Василенко Н. Заселение южной Украины в середине XVIII века. Историк-марксист. 1941. № 5. С. 30—46.
3. Боплан Г. Л. Опис України. Львів, 1990. 301 с.
4. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. / редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1990—1991. Т. 1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т. 3. 560 с. (Сер.: «Пам'ятки історичної думки України»).
5. Лащенко К. Г. Проблема лісокористування на Запорозжжі у світлі документів з архіву Коша. Південна Україна у 18—19 ст.: збірник. Запоріжжя, 1996. Вип. 2. С. 100—107.
6. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: іст.-теорет. дослід. Київ, 2007. 360 с.

7. Бегека А. Д. Охорона природи в Україні з найдавніших часів до кінця XVIII ст.: навч. посіб. Київ, 1997. 110 с.
8. Скальковський А. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / наук. ред., комент.: Г. К. Швидько; пер. з рос.: О. В. Завгородня. Дніпропетровськ: Січ, 1994. 678 с.
9. Львов Л. Отношения между Запорожьем и Крымом. Одесса: Тип. Штаба округа, 1895. 60 с.
10. Товкайло М., Будник М. Запорізький Гард // Київська старовина. 1995. № 2. С. 82—84.
11. Бойко А. В. Запорізький зимівник останньої чверті XVIII століття. Запоріжжя: Видавець, 1995. 54 с.
12. Олійник О. Л. Запорозький зимівник часів Нової Січі (1734—1775). Запоріжжя: Дике Поле, 2005. 256 с.

Патlachuk A. B. Юридическая техника природоохранных норм украинского казачества.

В статье исследованы нормативно-правовые акты, которые выдавали гетманы и Кий, по охране природных объектов. Рассмотрено юридическую технику таких актов, их структуру, конструкцию, санкции, которые предусматривались за их нарушение, доказано наличие использования казуистического способа формулировки норм. Проведено их систематизацию на основании собранного актового материала и выделены такие направления, как: сенокосы; рубка лесов; борьба с эпидемиями; ограничения охоты; рыбная ловля; основания зимовщиков.

Ключевые слова: юридическая техника, Универсал, Ордер Коша, охрана природы, Запорожская Сечь, зимовник, Российская империя.

Patlachuk A. V. Legal technology of environmental standards of the Ukrainian Cossacks.

The article examines the regulatory legal acts issued by the hetmans and Kish on the protection of natural sites. The legal technique of such acts, their structure, construction, sanctions, which were provided for their violation, are examined, the use of a casuistic way of formulating norms is proved. Their systematization was carried out on the basis of the collected act material and areas such as: hayfields were highlighted; cutting of forests; epidemic control; hunting restrictions; fishing; founding winterers.

Key words: legal equipment, Universal, Kosh Order, nature protection, Zaporizhzhya Sich, winter hut, Russian Empire.